

mijn kind
Online SPECIAL

in samenwerking met

POLITIE

DIGI wereld &
DIGI bewust

Mijn digitale wereld

verliefd op

internet

70+

De feiten • **Webcammen met fatsoen** • Praten over cyberliefde • **Politie kijkt mee op internet**

Als ik in mijn tienerjaren MSN en Hyves had gehad, was ik misschien wél een blijde puber geweest. Mijn handicap, zo voelde ik dat toen althans, was dat ik eens in het half jaar hevig hoteldebotel raakte en er met werkelijk niemand over durfde te praten. Vooral niet met het meisje waarop ik verliefd was. Als ze naar me keek, al was het maar vluchtig, zat er prompt rode uitslag op mijn gezicht en viel mijn haar met plukken tegelijk uit. Vlug keek ik weg. Wat was ik bang om te worden afgewezen.

Op MSN had ze mijn rode hoofd nooit gezien. Dan had ik kunnen vragen: 'Klopt het dat gym morgen niet door gaat?' Ze zou 'ja' zeggen, ik zou een grapje maken, ze zou een smiley :-)) terugsturen en mijn vreugde over die bevestiging zou als een vuurpijl door mijn lijf gieren. Wie weet wat ik verder nog had durven ondernemen.

Deze brochure is bedoeld voor ouders die misschien moeten wennen aan het idee: verkering vragen op MSN of flirten op Hyves. Voor jongeren is het de

gewoonste zaak van de wereld. Internet geeft ze een veilig, positief gevoel. Flirten is niet het enige dat ze doen. Jongeren experimenteren ook met online seks, door te kijken en te doen. Meestal op een onschuldige manier. Maar soms is het geen experiment meer en wordt een kind ongemerkt het slachtoffer van dwang of misbruik. Door volwassenen, of door andere jongeren die vaak niet eens weten dat ze strafbaar bezig zijn. Hoe begeleid je dat als ouder op een goede manier? Je kind kan stapelverliefd worden op iemand via internet en er een fantastische verkering aan overhouden. Maar het kan ook anders lopen. Tot hoe ver moet je het laten gaan?

Deze brochure, een initiatief van stichting Mijn Kind Online, het samenwerkingsverband Digivaardig & Digibewust en de Nederlandse politie, helpt u op weg.

*Remco Pijpers
Directeur stichting Mijn
Kind Online*

Verliefd op internet

de feiten

Het afgelopen decennium hebben jongeren massaal het communiceren via internet ontdekt. Inclusief versieren en flirten.

Door te chatten en te MSN-en maken jongeren nieuwe vrienden. Ook het versieren heeft zich uitgebreid van schoolplein, hangplek, kroeg en discotheek naar internet. Virtuele werelden en profielsites zijn op dit moment dé plekken waar jongens en meiden ontdekken hoe ze kunnen flirten, hoe ze verliefd kunnen worden en hoe ze zich seksueel kunnen uiten.

Erotische chat- of webcamsessies hebben een belangrijke plaats ingenomen in de relationele en seksuele ontwikkeling van jongeren. Dat betekent dat er voor ouders werk aan de winkel is. Want ook al weten tieners veel van internet en gaan ze digitale contacten aan op een manier die niet altijd voor volwassenen te volgen is, ze hebben die volwassenen er wel bij nodig.

Contact maken

Op internet zijn betekent voor jongeren vooral: communiceren. Het gaat om het in contact zijn, samen zijn, onderdeel uitmaken van een groter geheel. Daar zijn juist op internet talloze manieren voor. Je kunt jezelf presenteren via profielsites met foto's, webcams, chatsessies of in filmpjes die je uploadt van je mobieltje. Hoe het contact verloopt, is bepalend voor het beeld dat tieners van zichzelf krijgen. Wie je bent, hoe anderen je zien, of je 'goed in de markt ligt', wat je belangrijk vindt en wat je wilt in het leven. Soms is internet zelfs dé plek om zonder al te veel problemen in contact te komen met mensen die jouw passie delen, of je geaardheid.

Dat zoeken naar contact brengt vriendschappen met zich mee, maar ook verliefdheden. Ongeveer de helft van de actief internettende jongens en meisjes is wel eens verliefd geweest op iemand die ze via internet hebben leren kennen. Voor een groot deel van hen leidde zo'n verliefdheid ook tot een verkering.

Uit onderzoek blijkt dat jongeren van 12 tot 18 jaar massaal gebruik maken van de mogelijkheden die internet biedt op romantisch en erotisch gebied. De meeste jongeren vinden het leuk om te flirten en te experimenteren met seksueel gedrag op internet, en ze kunnen over het algemeen ook goed met ongewenste ervaringen omgaan. Maar er zijn ook verliezers. Vooral meisjes vinden het soms moeilijk om dingen te weigeren, waardoor ze verder gaan dan ze eigenlijk zouden willen. Jongeren die hun homoseksualiteit aan het ontdekken zijn, komen 'ervaren' volwassenen tegen die zo hun eigen agenda hebben. Ook weten we sinds kort dat het kijken naar porno via internet niet onschadelijk is: het kan de eigen ervaringen met relaties negatief beïnvloeden.

Porno

Communicatiewetenschappers Jochen Peter en Patti Valkenburg vonden in een onderzoek uit 2009 dat jongens tussen 13 en 18 jaar vaker expliciet seksueel materiaal op internet opzoeken dan meisjes. Meer dan zeventig procent van hen had in de zes maanden vóór het onderzoek pornografische foto's of video's bekeken, tegen veertig procent van de meisjes. Uit hetzelfde onderzoek onder 745 tieners bleek er een relatie te zijn tussen het kijken van pornovideo's op internet en de mate waarin vrouwen worden gezien als een lustobject. Overigens gold dit voor jongens én meisjes.

Uit twee eerdere onderzoeken bleek al dat jongeren die vaak porno kijken onzekerder zijn en minder tevreden over hun eigen seksleven. Dit geldt vooral voor jongeren die nog niet veel seksuele ervaring hebben. Een ander on-

derzoek liet zien dat jongeren die vaker expliciet seksueel materiaal bekijken, minder negatief staan tegenover seks buiten een relatie. Onderzoeker Jochen concludeert dat het zien van porno de houding van jongeren tegenover seks duidelijk beïnvloedt. Maar hij vindt niet dat jongeren dan maar moeten worden beschermd tegen erotisch materiaal op internet. Jongeren opvoeden is belangrijker.

Rol ouders

Dat opvoeden en bespreekbaar maken effectiever is dan weghouden of filteren, concludeerden Remco Pijpers en Justine Pardoën al in 'Verliefd op Internet', een uitgave van Mijn Kind Online uit 2006. Dit boek is gebaseerd op een uitgebreid onderzoek naar jongeren (12-19 jaar) en internet van Rutgers Nisso Groep. De rol van ouders bij seks en liefde op internet is een grote, maar ook een lastige. Juist in de puberteit is het belangrijk dat kinderen weten dat ze gezien en begrepen worden door hun ouder. In gesprek gaan en blijven met jongeren is cruciaal. Maar hoe? Veel ouders vinden seks op zich al een lastig gespreksonderwerp en er met hun tieners over praten is ook niet voor iedereen vanzelfsprekend. Daarbij komt dat lang niet alle ouders vertrouwd zijn met wat zich op internet afspeelt. Veel ouders hebben er bijvoorbeeld geen idee van dat zo goed als alle jongeren die actief zijn op internet wel eens seksueel zijn benaderd door iemand. Of dat één op de vier jongens en één op de vijf meisjes wel eens online seks met iemand hebben gehad. Ouders beseffen niet altijd dat vrijwel alle jongeren die eraan toe zijn om te experimenteren met seks, dat ook online doen.

Internetopvoeding is dus ook seksuele opvoeding. Daarbij horen afspraken over hoe ver je kunt gaan en praten over wat er gebeurt op internet. Openheid en vertrouwen zijn onmisbaar. Maar juist dáár is nog een wereld te winnen, want veel jongens en meisjes vertellen niets over wat ze meemaken als het mis gaat, uit schaamte en angst voor de reactie van de volwassenen om hen heen.

Suga.com/!! Mmerill!!!!/..{ Hi Sschatje, tWas fijn voRige WK op de WBeam. vOnd tje NiEt?!!

/// RiCardoo28/..{tWasz de laatste X :schatje, Kep N anderR, geen Cam SPelletjusz meer!!

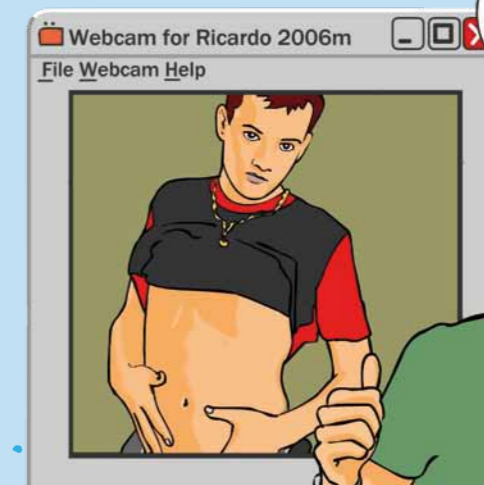
///..Mmerill!!!!/..{ Huh*@!!!??...ik HAAAT JOUW!!!!!!%\$%\$ IK PAK JE TERUG!!!

De strips in deze brochure komen uit het lespakket 'Internetsoa'. De tekeningen verbeelden een aantal lastige situaties op internet. Ze helpen om met leerlingen tot een gesprek te komen over romantiek en seks op internet.

www.internetsoa.nl

Wraak

Hey Ricardo, er hangt een hele leuke foto van je in de kantine. Je bent beroemd man, wat heb jij een kleintje zeg !!

Wilma & Koen

Wilma (16)

'Ik ontmoette Koen op Habbo toen ik een jaar of 12 was en hij 13. Ik vond hem cool omdat hij veel medewerkers van Habbo in zijn contactenlijst had. Daar stond hij bekend om, hij werd soms *stafslijmer* genoemd. Ik vond het wel interessant hoe hij dat deed. Bovendien was hij heel rijk en in mijn beginperiode op Habbo 'verzamelde' ik rijke mensen – nu niet meer, hoor! Ik dacht: als we nou vrienden worden, krijg ik misschien wel wat gratis, en dat was ook zo. Zo zijn we echt met elkaar in contact gekomen.

Ik ben altijd voorzichtig met mijn persoonlijke gegevens op internet, dus ik noemde mezelf Iris. Koen was Daniël. Na een paar maanden heeft hij me verteld hoe hij echt heet. Dat heb ik toen wel gecheckt natuurlijk, ik heb hem op Hyves opgezocht. En een meisje dat ik ken, zat bij hem op school, zo wist ik dat het inderdaad klopte. Toen heb ik mijn echte naam ook verteld.

We hebben veel gechat op MSN. Ik durfde niet in het echt af te spreken. Door een ziekte heb ik een dikke linkerwang en ik was bang dat ik hem tegen zou vallen. Alle foto's die ik hem had laten zien, waren van de rechterzijkant, zodat je er niks van zag.

Toen ik 14 was hebben we voor het eerst afgesproken bij mij thuis. Ik was heel zenuwachtig, ik was echt bang dat hij me lelijk zou vinden. Maar dat was niet zo, gelukkig. Diezelfde avond kregen we verkering en sindsdien zien we elkaar ieder weekend. We zijn ook met elkaars gezinnen mee op vakantie geweest enzo. En we zijn nog steeds verliefd, al anderhalf jaar. Vóór Koen had ik wel eens vaker verkering, maar dat was niet serieus. Met Koen is het anders, we houden echt van elkaar. Door de week spelen we samen internet spelletjes en spreken we elkaar via Hyves, Twitter, sms, Habbo of mail, maar vooral via MSN.

Koen is heel lief en accepteert me zoals ik ben. Soms gaat hij met me mee naar paardrijles, ook al vindt hij het heel saai om op de manege op me te wachten. Ik kan vaak om hem lachen, om de manier waarop hij praat en de grapjes die hij maakt. Als ik bij hem ben, neemt hij lekkere dingen voor me mee uit de winkel waar hij werkt, frikadelbroodjes enzo.'

Koen (17)

'Wilma viel me op toen ze in oktober 2006 op Habbo een badge gewonnen had in de vorm van een raket, bij een of ander quiz. Dat vond ik erg interessant, met haar wilde ik wel vrienden worden. Sindsdien zijn we vriendschappelijk met elkaar blijven omgaan, we praatten en gaven elkaar soms Habbo-kadootjes.

De eerste keer dat we elkaar in het echt ontmoetten, was op 30 november 2008, ik weet het nog precies. Mijn vader bracht me naar haar huis, 's ochtends om 10 uur. Wilma had een oranje broek aan toen ze opendeed.

Na een korte kennismaking met haar ouders, gingen we met z'n tweeën naar haar kamer. Wilma had netjes opgeruimd en ze had twee laptops klaargezet. De rest van de middag hebben we op Habbo tegen elkaar gepraat.

Diezelfde avond hebben we verkering gekregen. Via MSN, dat was de enige manier waarop we tegen elkaar durfden te praten; we waren zo verlegen. Ik had al wel duidelijk gemaakt dat ik wel met haar wilde, maar Wilma heeft het uiteindelijk gevraagd, ik durfde niet. Sindsdien hebben we elkaar bijna elke zondag opgezocht. Maar het

bleef wekenlang heel spannend om elkaar in het echt te zien. Op internet is contact toch anders. Vrijer, makkelijker dan in het echt.

Toen wij in de zomer van 2008 intensiever met elkaar gingen optrekken op internet, gingen we ook vaak webcammen. Dan kunnen we elkaar zien, dat praat wel fijn. Maar we webcammen niet altijd, want internet wordt er trager van.

Wilma liet zichzelf dan altijd van de rechterkant zien, nooit van voren. Ik begreep niet waarom. Voor ik naar haar toe kwam, heeft ze het natuurlijk wel verteld van haar dikke wang en dat ze vaak bang is dat mensen haar lelijk vinden. Ik vond het heel erg meevallen, in het begin was het wel even wennen, maar nu zie ik het eigenlijk niet eens meer. Ik vind haar een heel leuk en lief persoon. We kunnen heel goed samen praten en houden van dezelfde dingen.

Wilma is heel lief; ze geeft echt om anderen. Ze praat heel veel, dat vind ik juist leuk. We zijn nu anderhalf jaar verliefd. Als ik volgend jaar ga studeren, blijven we elkaar in het weekend zien. Binnenkort komt er in de trein ook internet, dus dan heb ik onderweg alle tijd om met haar te MSN-en.'

Internetopvoeding is seksuele opvoeding

Justine Pardoën is hoofdredacteur van Ouders Online en geeft voorlichting op scholen en aan ouders over kinderen en internet. In 2006 was het boek 'Verliefd op internet', dat ze schreef met Remco Pijpers (Mijn Kind Online) baanbrekend in het signaleren van seksueel gedrag van pubers op internet.

Is er veel veranderd sinds jullie bevindingen van destijds?

'We stelden in ons boek dat internet-opvoeding per definitie ook seksuele opvoeding is. Velen vonden dat te ver gaan. Er werd gezegd dat ons onderzoek niet representatief was, omdat het om een specifieke jongerengroep ging die heel intensief gebruik maakte van internet. Maar nu, vier jaar later, zijn veel meer kinderen

elke dag online, heeft vrijwel elke tiener een profielpagina en weten we dat kinderen voor het eerst harde porno zien wanneer ze gemiddeld 11 jaar zijn. Veel 8-jarigen hebben die beelden al gezien. Inmiddels zien steeds meer professionals, docenten en ouders in dat we serieus rekening moeten houden met de ervaringen die kinderen opdoen via internet.'

Wat doen pubers anno 2010 op internet als het gaat om cyberliefde en erotiek?

'Ze doen alles wat wij ook deden, maar dan online. Uitdagen, seksueel getinte grappen maken, plaatjes en filmpjes uitwisselen, flirten, elkaar het hof maken, erotische uitnodigingen sturen... Dat gebeurt niet op datingsites, maar gewoon op de sites waar ze elkaar ontmoeten, zoals op Hyves, GoSupermodel, Habbo Hotel en zelfs op spelletjessites. Daar vliegen de gesprekjes heen en weer. Of ze praten één-op-één verder, via MSN, Skype of de mobiele telefoon.'

Dat klinkt onschuldig. Is dat ook zo?

'Niet alleen maar. Er zijn ook zorgen. Over het stereotype beeld dat jongeren, vooral in grote steden, hebben van het andere geslacht en van relaties, bijvoorbeeld. Kijken naar porno

kan hun verwachtingen beïnvloeden. Dat een 11-jarige geïnteresseerd is in bloot, is normaal, maar dat hij zoveel excessen op internet kan vinden is niet goed, omdat hij het nog niet kan plaatsen. Kinderen die veel porno kijken, blijken minder tevreden te zijn over hun eigen relaties. Een jongen van 17 kan nog maagd zijn, maar heeft vaak door internetbeelden een voorstelling van wat normaal is: anale seks, klaarkomen in het gezicht van het meisje... Wat ook opvalt is dat we vaker van meisjes van 16 horen dat ze seks 'vies' vinden. Ook zij hebben een vertekend beeld. Professionals vertellen me dat jonge meiden vaak hun grenzen niet kunnen aangeven. Dat ze proberen aan een soort pornonorm te voldoen als ze vrijen. Dat heeft niets met gezonde seksuele vrijheid te maken.'

Weten ouders dat hun kinderen porno kijken?

'Vaak niet. Soms hoor ik van moeders dat ze denken dat hun 14-jarige zoon nog geen porno kijkt, omdat hij het daar nog nooit over gehad heeft. Dat vind ik wel naïef. Er zijn ook ouders die het geen probleem vinden: 'Dat deden wij vroeger toch ook?' Maar wanneer wij seksboekjes in handen kregen, waren de afbeeldingen vaak gestileerd of getekend en ook zagen

we weinig bewegende beelden. Bovendien waren we op een leeftijd dat het ons interesseerde, terwijl kinderen nu van alles tegenkomen zonder dat ze er naar op zoek zijn. Ze maken tikfouten of vullen verkeerde internetadressen in en hop, daar zien ze 'vieze plaatjes'. Meestal klikken ze het weg, maar soms is het een begin van een zoektocht naar meer. Vervolgens durven ze niet te vertellen wat ze hebben gezien, ook al liggen ze daar 's nachts wakker van.'

Er wordt tegenwoordig toch zo openlijk over seks gesproken?

'Welnee, in Nederlandse gezinnen en op scholen gebeurt dat nog veel te weinig. Omdat ouders en docenten vinden dat het privé is, of omdat ze denken dat de kinderen er nog niet aan toe zijn. Volwassenen vinden het nog steeds heel eng om met kinderen te praten over seks. Jongeren geven zelf aan dat ze er graag meer met volwassenen over zouden willen praten. Als ouder merk je het misschien niet, maar het is allang bekend dat puberjongens ongeveer tachtig procent van de tijd aan seks denken. Dat is normaal.'

Wanneer moet je beginnen met praten over seks?

'Al vóórdat ze zelfstandig op internet

mogen. Seksueel getinte gesprekken tussen tieners zijn op internet aan de orde van de dag. Als je als ouder je kind niet voorbereidt, kunnen ze die ervaringen minder goed verwerken. Dan is het net alsof je je kind zonder voorbereiding alleen vanaf het Centraal Station in Amsterdam over de Wallen naar de Dam laat lopen en hem daar oppikt zonder te vragen wat 'ie gezien heeft en wat 'ie daarvan vond. Dat kind zal dat heel raar vinden en zich alleen voelen.'

Waarom is praten zo essentieel?

'Omdat kinderen de neiging hebben eerst dingen te dóen en er pas daarna over na te denken. Dat komt omdat ze handelen vanuit het lagere deel van de hersenen, waar het beloningscentrum zit. Daarna pas wordt het denken, de frontale cortex, actief.'

Wanneer je een kind van tevoren laat nadenken over mogelijke risicosituaties, train je ze om minder impulsief te handelen. Vraag aan je dochter: wat zou jij doen als iemand je voor de webcam vraagt om te kijken of je geschikt bent voor een fotoshoot? En als hij je vraagt je borsten te laten zien? Zo leert ze na te denken waar haar grenzen liggen en hoe ze die kan bewaken. Dat helpt echt, zo blijkt uit onderzoek. Kinderen uit gezinnen waar openlijk over alles gesproken wordt, gedragen zich veiliger ten opzichte van zichzelf en anderen. Ze kunnen hun eigen gedrag beter onder woorden brengen en nemen meer verantwoordelijkheid. Praten, praten, praten dus.'

Praten over cyberliefde

Hoe praat je met je kind over liefde en seks op internet? De do's en don'ts op een rij.

Wat je wél moet doen:

- 1** Vertel, vóórdat je je kind alleen het internet op laat gaan, dat het plaatjes of filmpjes kan tegenkomen die met seks te maken hebben. En dat die beelden een toneelstukje zijn, dat het acteurs zijn die kijkers opgewonden moeten maken. Porno is geen voorlichting: in het echt gaat vrijen vaak heel anders.
- 2** Bescherm het internet met een pornofilter zodat kinderen niet alles zien zolang ze daar nog niet aan toe zijn.
- 3** Het is moeilijk, maar druk je kind op het hart dat het je alles mag vragen. En houd je daar ook aan. Zeg gerust dat je iets niet weet, en zoek het dan (samen) op. Als jij laat zien dat praten over seks, ook als het moeilijk is, de normaalste zaak van de wereld is, komen kinderen vanzelf naar je toe.
- 4** Grijp een aflevering van GTST, een krantenartikel of een roddel aan

om een gesprek te beginnen over situaties waarin je kind kan belanden. Zo kun je langs je neus weg vragen: heb je daar wel eens van gehoord? Wat zou jij doen in zo'n situatie?

- 5** Merk je dat je kind veel naar porno kijkt? Kom dan even bij van de schrik, en overleg met je partner of zoek op internet naar advies. Bij heel jonge kinderen kun je uitleggen dat ze er nog niet aan toe zijn en een filter plaatsen. Als je kind al wat ouder is, kun je sites voor hem bookmarken met informatie over seks, bijvoorbeeld over homoseksuele gevoelens of over seksuele grenzen, ook bij de ander (zie de webtips in deze brochure). Benadruk dat hij alles mag vragen en mag opzoeken. Vanaf een jaar of dertien hoort het kijken naar porno bij de normale ontwikkeling. Maar wanneer je een echte pornoverslaving vermoedt, kun je daar als ouder zelf meestal niet veel aan doen. Zoek dan contact met een hulpverlener.

En wat vooral niet:

- 1** Bedenk vooral niet van tevoren wat je wil vertellen. Een gesprek over seks en internet moet geen preek

zijn. De kunst is juist je kind aan het praten te krijgen. Probeer het zijn eigen ervaringen onder woorden te laten brengen en luister zonder te oordelen. Doe dat door te vragen, nog eens door te vragen en actief te luisteren. In de auto of tijdens de afwas hoeft je elkaar niet aan te kijken, dat praat misschien makkelijker.

- 2** Denk niet dat je kind slimmer is op internet dan jij. En draag dat idee ook niet uit naar je kind. Het zal denken dat je niet geïnteresseerd bent in wat hij allemaal op internet meemaakt. Het gevolg is dat kinderen dan dus niet naar je toekomen als er iets naars gebeurd is of als ze met vragen zitten, waardoor ze zich eenzaam voelen. In onderzoek geven ze aan dat ze het ook wel raar vinden: overal krijgen ze commentaar op, hun ouders zitten overal bovenop, behalve wanneer het om internet en gamen gaat. Zelf zouden ze dat heel anders doen. Wees dus positief over internet en geïnteresseerd in hun ervaringen. Laat je kind jou dingen uitleggen, of vraag om tips. Dan vergroot je de kans dat ze ook naar jou toekomen als er problemen zijn.

- 3** Denk niet dat internet een 'virtuele' wereld is, anders dan de

'echte' wereld. Wat je meemaakt op internet is net zo echt als wat je meemaakt op straat of op school. Als je steeds benadrukt dat internet 'niet echt' is, geef je de boodschap dat je internetervaringen van je kind niet serieus neemt. Zorg dus dat je voortdurend met je kind in gesprek bent, juist ook wanneer er geen problemen zijn. Een kind kan altijd zelf aangeven dat hij ergens niet

over wil praten, als hij maar weet dat het kan. Maak duidelijk hoe jij en je partner over dingen denken. Ook al lijkt het niet zo, ook pubers hebben daar steun aan. Teveel vrijheid maakt onzeker.

- 4** Wees niet bang dat je je kind angst aanjaagt door over excessen of risico's op internet te praten. Kinderen zijn niet snel bang. Vraag hen liever jou gerust te stellen, zeg: ik wil even weten of jij hier al eens over nagedacht hebt... als dit en dit zou gebeuren, wat zou jij dan doen?

- 5** Gebruik beperking van computertijd niet teveel als strafmaatregel. In de praktijk betekent dat voor pubers dat je een computerverbod tot maximaal een dag moet beperken. Besef dat een groot deel van het leven van kinderen zich online afspeelt en dat kinderen niet ver vooruit kunnen kijken. Een week is echt te lang. Bovendien werkt belonen bij pubers veel beter dan straffen. Je kunt goed gedrag dus beter belonen met een extra uurtje internet, dan het afpakken bij slecht gedrag.

Een bekend gezicht

Iris

Langzaam werd het meer dan alleen maar luchtig chatten. Hij wilde alles over mij weten. Wilde ik iets niet vertellen, dan zei hij dat we open moesten zijn omdat onze band anders niets waard was. Hij zei zelfs dat hij van me hield. Die uitspraak vond ik eerst nogal raar, maar het was wel fijn dat iemand zoiets zei. Zijn woorden waren meer dan alleen beeldschermteksten.

We begonnen elkaar dagelijks te spreken. Urenlang zaten we te chatten, soms van vroeg in de avond tot drie uur 's nachts. Hij wist meer van me dan wie ook. Hij luisterde en begreep me. Volgens hem was onze band voorbestemd.

Intussen was hij steeds meer over seks gaan praten. Uiteindelijk ging het alleen nog maar daarover. Zijn fantasieën vond ik heel vervelend, maar ik dacht dat ik me aanstelde en praatte gewoon mee.

Hij voerde de druk op. Hij dreigde me te verlaten als ik geen aandacht voor hem had. Als ik ergens mee zat, had hij het door. Ik moest het dan meteen aan hem uitleggen. Werd hij boos omdat ik iets deed wat hij niet oké vond, dan dreigde hij weer. Ik smeekte hem. Op school zat ik de hele dag voor me uit te staren en te bedenken wat ik nou allemaal fout deed. Slapen deed ik maar een paar uurtjes. Ik sloop 's nachts door het huis omdat niemand iets mocht merken.

Toen verbrak hij het contact. Hij zei het op een avond, na vier maanden MSN'en. Hij wilde me nooit meer spreken. Het was over. Ik was kapot. Ik raakte in een crisis en werd opgenomen. De breuk was de spreekwoordelijke druppel. Daardoor heb ik mijn VWO-examen niet gehaald.

Voor geen goud zou ik met iemand over hem praten, nog steeds niet. Want wie begrijpt nou hoeveel zoiets met mij kon doen? Hoe had ik zoveel om hem kunnen geven? Het was immers alleen maar tekst op een scherm.'

Iris (17) had vier maanden contact met een 19-jarige jongen die via de webcam zestien minderjarige meisjes tot seksuele handelingen dwong. In 2006 werd hij tot een jaar cel veroordeeld.

'Hij sprak mij op internet aan, en bleek heel aardig te zijn. Hij toonde interesse, was positief. Zijn humor was cool. Als ik even tijd had, zat ik achter de computer om met hem te praten. Als ik liet merken dat ik me niet zo goed voelde, leek hem dat echt iets te doen en probeerde hij me op te beuren.'

Politie kijkt mee op internet

Ook op internet gelden wetten en regels. Politie en justitie houden ook daar steeds vaker een oogje in het zeil. Internet-rechercheur Boudewijn Mayeur surveilleert op Habbo Hotel.

Wat *in real life* niet mag, doe je op internet ook niet. Toch zijn de regels op internet niet altijd duidelijk, zegt Boudewijn Mayeur, internetrechercheur bij de politie en lid van de landelijke expertgroep Digikids. Hij surveilleert in het kader van een pilot in 'virtueel uniform' op de populaire website Habbo Hotel. 'Dat doen we omdat we het belangrijk vinden dat jongeren makkelijk de politie kunnen aanspreken als ze met een vraag zitten of iets vervelends hebben meemaakt. Het doel is om meer inzicht te krijgen in waar jongeren zich digitaal ophouden en welke problematiek er heerst, zodat de overheid er op in kan spelen.'

Online agent

'Een agent zien rondlopen is op straat de normaalste zaak van de wereld, maar in zo'n virtuele wereld niet. De meeste Habbo's die ik spreek zijn eerst wat verbaasd dat er een echte politieagent in Habbo rondloopt, maar ze vinden het tegelijkertijd ook eigenlijk heel

vanzelfsprekend. Ik merk dat ze het prettig vinden dat ik mij in hun wereld verplaats en dat ze met veel vragen zitten die ze aan hun ouders en docenten niet durven stellen. Binnen Habbo voelt het veilig om mij aan te spreken. Op straat zouden ze dat misschien minder snel doen.'

Normvervaging

Internet ontremt en anonimiseert. Dat brengt ook met zich mee dat 'gewone' normen en waarden op internet verschuiven. Bij jongeren geldt dat nog sterker, omdat ze toch al in een fase zitten waarin de grenzen worden opgezocht. Politie-man Mayeur ziet de normvervaging op internet dagelijks. 'Ik praat met Habbo's regelmatig over normen en waarden, risico's en wat je kunt doen om geen slachtoffer te worden. Zij blijken heel anders aan te kijken tegen cyberbedreiging, cyberbediing of cyberdiefstal dan volwassenen. Op internet zijn de grenzen niet altijd duidelijk en jongeren verleggen die grenzen ook nog eens.'

Internetvrienden

Die andere normen zorgen ook dat jongeren op internet soms wel erg gemakkelijk contact leggen. 'Jongeren voegen vrienden toe aan hun MSN en Hyves, zonder dat ze weten

wie ze voor zich hebben. Dat zouden ze buiten internet waarschijnlijk nooit doen. Ik zeg vaak tegen ze: als je in het echt ook 300 vrienden hebt, krijg je het nog druk op je verjaardag. Al die contacten zijn geen vrienden, maar digitale kennissen. En die kunnen heel vervelend gaan doen. Jongeren zien dat risico veel minder en soms zelfs helemaal niet. Ze geven zomaar persoonlijke informatie prijs, maken afspraken om elkaar te ontmoeten of geven zich voor de webcam letterlijk bloot. Met alle gevolgen van dien.'

Veilige omgeving

'Surveilleren in Habbo Hotel maakt duidelijk dat het creëren van een veilige omgeving een gedeelde verantwoordelijkheid is. De sitebeheerder, moderators, ouders, opvoeders, politie en jongeren zelf dragen daar allemaal aan bij. Strafbare feiten op het internet zijn niet altijd direct zichtbaar. Je kunt als politie in Habbo Hotel niet zien of iemand bezig is met het hacken van een account of een ander voor de twintigste keer een dreigmailtje stuurt.'

Boudewijn Mayeur heeft gemerkt dat surveilleren op Habbo Hotel toch veel strafbare feiten aan het licht brengt die anders onzichtbaar waren

gebleven. 'Jongeren durven mij te vertellen wat hen overkomen is. Vaak hebben ze daar niets mee gedaan omdat ze zich schamen en bang zijn dat het 'eigen schuld, dikke bult' is. Ik vertel hen dat het altijd belangrijk is om melding te maken of aangifte te doen van een strafbaar feit. Dan pas kan de politie doen waarvoor zij is: strafbare feiten aanpakken.'

Boudewijn Mayeur,
internetrechercheur
en coördinator
Kantoor Digitale Impulsen
Landelijke expertgroep Digikids

(rechts als Habbo-karakter en
boven in real life)

Wat is strafbaar?

Jongeren doen soms dingen op internet die strafbaar zijn, zonder dat ze dat door hebben. De technische kennis is er wel, maar de ethische kennis blijft vaak achter. De gevolgen daarvan kunnen groot zijn. Wie seksueel getinte opnamen van zijn 16-jarige vriendinnetje op internet publiceert, kan aangeklaagd worden voor verspreiding van kinderporno. Internetrechercheur Mayeur: 'Door dit soort filmpjes wordt internet, mede door jongeren zelf, met strafbaar materiaal gevoed. En het eraf halen is vaak onmogelijk.'

Strafbaar is bijvoorbeeld:

- Zonder toestemming beelden van iemand op internet zetten
- Iemand bedreigen via digitale communicatie
- Iemand stalken (stelselmatig ernstig lastigvallen)
- Iemand oplichten (nepscouts, fraude)
- Verspreiden van webcamseksbeelden: dit kan gezien worden als verspreiding van kinderporno

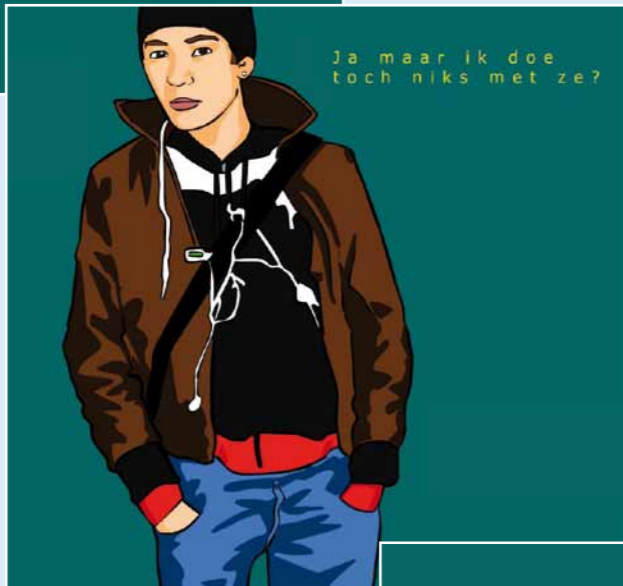
Niet strafbaar, maar wél een risico waaruit strafbare feiten kunnen voortvloeien:

- Afspreken met onbekenden. Als iemand uw kind via Habbo of MSN benadert en een poging doet tot het maken van een afspraak is dat niet direct strafbaar, maar wel een teken om alert te zijn
- Seksuele handelingen verrichten voor de webcam

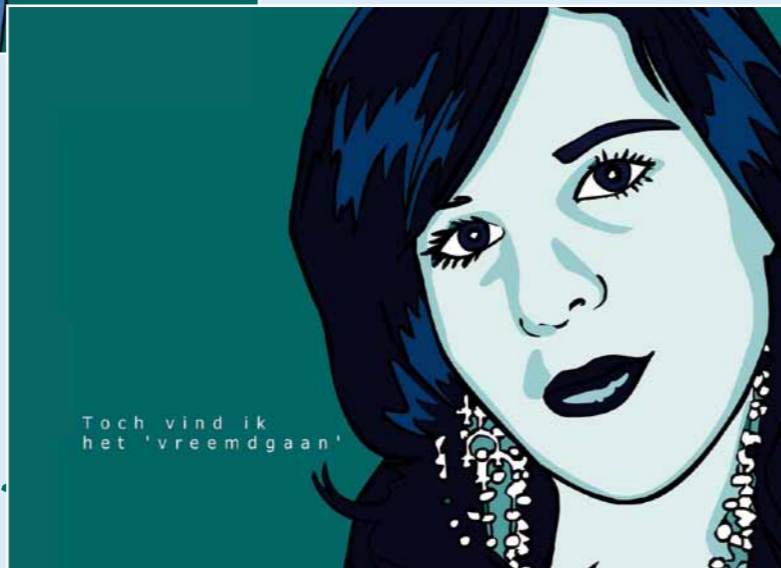

Ik heb ruzie met mijn vriend. Hij stuurt op internet berichtjes naar meisjes die hij niet kent.

Vreemdgaan

Ja maar ik doe toch niks met ze?

Toch vind ik het 'vreemdgaan'

Webcammen met fatsoen

Wat is webcammen?

Webcammen is contact via een kleine camera. Bij laptops is de webcam vaak ingebouwd, maar je kunt er ook een los aansluiten op je pc. Deze camera kan gebruikt worden tijdens contact via MSN, of tijdens het chatten. Met je eigen camera zend je jezelf uit en als een ander ook een webcam heeft, kun je elkaar zien. Sluit je daarbij een microfoon aan, dan kun je ook nog elkaars stemge-luid horen.

Opvoedtips over gebruik van de webcam:

- Maak je kind ervan bewust dat chatten of MSN-en altijd een risico inhoudt, zeker als je chat met onbekenden. Praat erover dat iemand met wie je een tijdje contact hebt via MSN, eigenlijk nog steeds een onbekende is, ook al voelt het vertrouwd.
- Maak je kind ervan bewust dat alle gesprekken die je via MSN voert, en dus ook alle webcamgesprek-

ken, kunnen worden opgeslagen. Chatten of MSN-en houdt daarom altijd een risico in.

- Spreek af met je kind dat hij geen beelden opneemt van anderen zonder dat diegene dat weet en daar toestemming voor heeft gegeven.
- Spreek af dat je nooit beelden die je van iemand opgenomen hebt, doorgeeft aan anderen. Ook al denk je nu dat het grappig is. De gevolgen zijn niet te overzien en kunnen zeer schadelijk zijn.
- Probeer samen te bedenken wát er allemaal mis kan gaan: een kind dat zich dat eens voorgesteld heeft, begrijpt beter waarom je thuis regels invoert. Vertel dus bijvoorbeeld dat beelden die eenmaal op internet staan, er waarschijnlijk nooit meer af te halen zijn.
- Leer je kind bewust om te gaan met de webcam. Praat erover: wanneer gebruik je hem wel en wanneer niet? Is het misschien beter om de webcam niet standaard ingeplugd te hebben? Stel samen eens vast: waar staat de webcam bij jullie thuis en wat zou er allemaal ongemerkt in beeld kunnen komen?
- Spreek regels af over het gebruik van de webcam. Bijvoorbeeld dat de webcam na gebruik van de computer afgehaald wordt en wordt opgeborgen. Als u denkt dat dit in de praktijk niet gaat werken in uw geval, bijvoorbeeld omdat het gaat om een ingebouwde webcam, spreek dan af dat na gebruik er een doekje overheen gaat.
- Spreek af dat niemand in huis vreemde bestanden opent die via email of MSN worden toege-stuurd. Ook niet van bekenden. Installeer goede beveiligings-software tegen virussen en Trojaanse paarden, en houd deze up-to-date.

Kijk ook eens samen op YouTube: www.youtube.com > intikken 'Internetsoa'.

Cyberliefde in de klas

In de les stilstaan bij liefde en seks op internet is automatisch aandacht besteden aan de seksuele ontwikkeling van leerlingen. Dat betekent risico's bespreekbaar maken en jongeren laten nadenken over hun eigen seksuele grenzen op internet én de grenzen van anderen.

Wat is het probleem?

Seksuele (internet-)opvoeding is onder andere nodig om te voorkomen dat kinderen zich laten overhalen om dingen te doen die ze eigenlijk niet willen, of waar ze nog niet aan toe zijn. Zelfs 10-jarige meisjes blijken al dingen te doen tegen hun zin. Bij jongens is dat risico kleiner, omdat zij vooral de ouders zijn van grensoverschrijdend gedrag. Als jongens slachtoffer zijn, zijn ze meestal wat ouder (vanaf 15 jaar).

Seksuele (internet-)opvoeding is óók nodig omdat kinderen de gevolgen van hun eigen gedrag nog niet goed kunnen overzien. Het kan dan gaan om jongens die meisjes seksueel benaderen (en zich niet realiseren welke impact dat heeft), of om meisjes die zich niet realiseren dat ze chantabel worden wanneer ze naaktfoto's of beelden van seksuele handelingen ter beschikking stellen van hun vriendje. En als de relatie tot een einde komt, kan degene die de bons kreeg uit wraak foto's en filmpjes in omloop brengen.

Wat elke docent moet weten

Op Nederlandse websites staan meer dan 2.000.000 jongerenprofielen (bedenk dat elke jaargroep ongeveer 200.000 kinderen telt). Dagelijks bezoeken tienduizenden jongeren een sociale netwerksite. Ook op de 'vriendensite' Hyves komen veel tieners. Het zijn allemaal complete jongerenplatforms, met profielpagina's, foto-tools, discussieforums en weblogs.

Volgens onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam (2005) durven jongeren elkaar vaak meer te vertellen via internet dan oog in oog. Ook blijken zij weinig verschil meer te zien tussen online en offline vriendschappen. Een en ander betekent dat internetgebruik samenhangt met een actief sociaal leven en dus niet, zoals sommige pessimisten denken, met een teruggetrokken, sociaalgehandicapt bestaan.

Volgens het Korps landelijke politiediensten (KLPD) komen de slachtoffers van internetgerelateerde misdrijven niet alleen uit lagere sociale klassen. Het kan elk kind overkomen.

Een eerder gehouden enquête van Mijn Kind Online op de website Sugababes.nl wees uit dat 40% van de meisjes wel eens is benaderd door een fotograaf of nep-scout, met het verzoek om hun kleren uit te trekken voor de webcam. Als beloning wordt meestal een professionele fotoshoot in het vooruitzicht gesteld. Ook jongens krijgen dergelijke verzoeken trouwens wel eens. Er is nog geen systematisch onderzoek gedaan naar de ouders, maar het lijkt vooral te gaan om puberjongens, pedofielen, en amateurfotografen die een centje bij willen verdienen. Professionele fotografen en modellenbureaus benadrukken dat bonafide personen en bureaus nooit modellen werven via internet, en al helemaal niet onder tieners. Ook zullen zij nooit naaktbeelden opvragen. Elk verzoek daartoe is dus verdacht.

Geschiedt lesmateriaal

www.internetsoa.nl

Kant- en klare lespakketten voor 12+ leerlingen. De lessen kwamen tot stand in samenwerking met de Rutgers Nisso Groep, het Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie (NIGZ), Ouders Online, Digibewust en KPN. Het materiaal is onderdeel van de campagne 'Internetsoa, daar kun je goed ziek van zijn'.

www.sensoa.be

In de webshop van dit Belgische service- en expertisecentrum is geschikt lesmateriaal te downloaden voor de bovenbouw van het basisonderwijs en voor het voortgezet onderwijs. Bijvoorbeeld 'Connected', een lespakket om met jongeren aan de slag te gaan met veilig (seksueel) gedrag online. Het pakket omvat lessen over profielsites en privacy, cyberpesten, online seksueel grensoverschrijdend gedrag, porno en beeldvorming.

www.seksuelevorming.nl

De site geeft een overzicht van thema's en lesmateriaal seksuele en relationele vorming voor leerkrachten in het basis- en voortgezet onderwijs (biologie, verzorging, maatschappijleer en levensbeschouwing). Via de website is een lesprogramma samen te stellen voor leerlingen van 4 tot en met 18 jaar. Seksuelevorming.nl is financieel mogelijk gemaakt met subsidie van de ministeries van VWS en OCW.

Zelf ook grenzen stellen

Je hoeft maar wat te googelen en je komt genoeg ontuchtzaken tegen van leraren die juist op internet de mist in gingen. Het komt echt voor: een leerkracht die tijdens de les met een minderjarige leerling een niets verbloemende chat houdt, waarbij de hele klas via het digitale schoolbord kan meelesen.

Vakorganisaties in het onderwijs zijn er duidelijk over. Seksueel getint internetcontact tussen leraar en leerling kan niet. Ook al is er misschien niet direct sprake van strafbaar handelen, toch wordt een duidelijke grens overschreden. Voorzichtigheid is geboden, ook op profielsites. Marc Mathies, werkzaam bij de Algemene Vereniging van Schoolleiders, zei daar onlangs in dagblad Trouw over: 'Je praat automatisch anders via internet. Daar moet je alert op zijn. Met Hyves moeten we met z'n allen rekening houden, maar leraren zeker. Die hebben een vertrouwensrelatie en een voorbeeldfunctie. Je hebt met leerlingen een andere machtsverhouding dan met je vrienden. Bovendien zet je jezelf in de etalage. Je laat je privéfoto's toch ook niet in de klas slingeren?'

Vervelende situaties zijn te voorkomen door vriendelijke afstand te bewaren en jezelf als norm te stellen dat wat je schrijft, een collega ook moet kunnen lezen.

Voorinje agenda

Sites voor jongeren

Antwoorden op brandende vragen over liefde en seks zijn overal op internet te vinden. Maar niet alle informatie is even bruikbaar. Mijn Kind Online selecteerde de beste informatieve websites.

- <http://www.question-zone.nl>

Anoniem chatten met een hulpverlener van Korrelatie.

- <http://www.kindertelefoon.nl>

Chatten met iemand van de Kindertelefoon (tot 18 jaar!)

- <http://www.netdokter.nl>

Stel vragen over je gezondheid, van kopzorgen tot seks, van pil tot kiespijn (voor tieners).

- <http://www.internetsoa.nl>

Internetseks, daar kun je goed ziek van zijn! Cyberseks moet ook veilig...

- <http://www.i-respect.nl>

Respecteer elkaar, ook als je anoniem bent op internet. Hoe denken andere jongeren daarover?

- <http://www.digibewust.nl/wachtwoordencampagne>

Veiligheid op internet: wat is een goed wachtwoord?

- <http://www.onderzoekjengrens.nl>

Ontdek waar voor jou de grens ligt op het gebied van privacy, intimiteit en seksualiteit.

- <http://www.cyberlokkers.nl>

Verleiding door volwassenen via internet: wat doe jij als het gebeurt?

- <http://www.lover-boy.nl>

Ontdek de trucs van loverboys.

- <http://www.helpwanted.nl>

Voor jongeren: meldpunt van seksueel misbruik.

- <http://www.outway.nl>

- <http://www.allesovergay.nl>

- <http://www.switchboard.nl>

Voor jongeren met vragen over homoseksualiteit.

- <http://www.sekswoordenboek.nl>

Goede en zeer complete uitleg over seks, met forum voor jongeren.

- <http://www.stayinlove.nl>

Website voor alle relatievragen van jongeren, van o.a. het Trimbos-instituut.

- <http://www.hetisuit.nl>

Website waar jongeren hun gevoelens van liefdesverdriet kunnen uiten.

- <http://www.pratenonline.nl>

Website voor jongeren die zich depressief voelen. Forum en online chatten met een hulpverlener.

- <http://www.sense.info>

Nieuwe website over seks, gemaakt voor jongeren, door Rutgers Nisso Groep, Soa/Aids NL en GGD NL.

- <http://www.verbodenvoorouders.com>

De jonge psycholoog Gijs Jansen doet aan e-coaching voor pubers met weinig zelfvertrouwen.

Boeken voor jongeren

Praten met tieners is vooral: naar ze luisteren. Soms is dat gemakkelijker door ze te laten vertellen over een boek.

- **Caja Cazemier, Vamp.**

Ploegsma, ISBN 90 216 1870 2 (12+) Jade is onzeker over haar uiterlijk maar krijgt via internet contact met een leuke jongen. Althans..

- **Luco Enckels, Het web.**

Clavis, ISBN 90 448 0012 4 (13+) Helen is 14 en gek op chatten. Eigenlijk doet ze niets anders. Met jongens chatten vindt ze het minst leuk. De meeste jongens denken direct aan seks en willen vooral een afspraakje versieren.

- **Pieter Feller, Chatgevaar.**

Unieboek. ISBN 90 269 9698 6 (13+) Madelon komt in een chatbox Arthur tegen en het klikt meteen. Na 3 maanden spreken ze af elkaar te ontmoeten. Hun afspraakje loopt uit op een aanranding.

- **Wlima Geldof, Heej sgtjie.**

Life/Holland. ISBN 978 29 251 1041 3 (12+) Tim is een player: via internet versiert hij erop los. Totdat hij Sacha ontmoet.

- **Joost Heyink, Het web.**

Van Holkema & Warendorf, ISBN 90 269 9747 7 (12+) Meg ontmoet Beau in een chatroom. Hij wil haar ontmoeten, maar Meg aarzelt. Beau blijkt een freak te zijn en ze weet hem te ontsnappen.

- **Marian Hoefnagel, Chatten.**

Bestellen via www.eenvoudigcommuniceren.nl (12+ moeilijk lezende kinderen) Roy is een echte computergek. Op school mag hij een computerclub oprichten. De hele klas doet mee. Roy leert hen chatten, maar dat loopt uit de hand. Want hij komt een naar geheim van Doenja te weten.

- **Netty van Kaathoven, Pas op, Tirza!**

Van Tricht, ISBN 978 90 7782 223 4 (moeilijk lezen AVI 5, 12+) Tirza ontdekt het chatten, maar wat begint als een onschuldige meisjesflirt eindigt in kwalijk misbruik.

- **Sara Kadefors, Sandor slash Ida.**

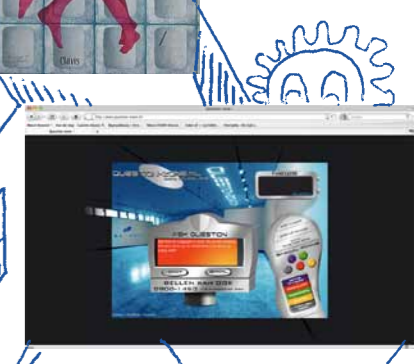
Clavis, ISBN 90 448 0067 1. (12+) Tijdens het chatten herkennen een jongen en een meisje elkaars eenzaamheid en ze komen langzaam nader tot elkaar.

- **Yvonne Kroonenberg, Ik mail je.**

Leopold. ISBN 90 258 4442 1 (13+) Tot haar verbazing lukt het stille Dido in haar vakantie vrienden te maken. Normaal gesproken regelt haar vriendin Marieke dat! Met de plotte tweelingbroer Leon blijft Dido zelfs mailen. Jongens zijn niks voor Dido, tot ze merkt dat ze wel heel veel aan hem toevertrouwt. Is ze verliefd?

- **Ellen de Wachter, Liever chatten.**

Van Holkema & Warendorf, ISBN 90 269 9622 5 (11+) Maarten vindt het moeilijk om zich uit te drukken, want hij stottert. Als hij aan het chatten is, heeft hij nergens last van: omdat niemand weet dat hij stottert, kan hij hier zichzelf zijn.

Wanneer stap je naar de politie?

1 Voor het doen van een melding.

Je hoeft zelf geen slachtoffer of benadeelde te zijn om naar de politie te stappen. Ook als je wilt voorkomen dat een ander mogelijk slachtoffer wordt van strafbare feiten op internet, kun je aankloppen. Je kunt bij de politie ook vragen stellen over cybercrime.

2 Voor het doen van aangifte.

Zoals bij alle vormen van criminaliteit kun je, als je slachtoffer van cybercriminaliteit bent of denkt te zijn, aangifte doen bij de plaatselijke politie. Door het doen van aangifte verzoek je de politie een strafrechtelijk onderzoek in te stellen. Zonder deze aangifte kan de politie vaak niet voldoende onderzoek verrichten. De aangifte is doorgaans het begin van een politieonderzoek. De politie maakt een proces-verbaal van aangifte op.

Als je minderjarig bent, is het goed om een van je ouders/voogd mee te nemen naar het politiebureau. Het doen van een (telefonische) melding is géén aangifte. Het is raadzaam zoveel mogelijk informatie te bewaren en dit ter ondersteuning aan de politie te geven.

Wat neem je mee naar de politie?

Noteer en verzamel zoveel mogelijk informatie en bewijsmateriaal zoals:

- Data en (exacte) tijdstippen
- Email- en internetadressen (url)
- Gebruikersnaam en nickname(s) van betrokkene(n)
- Prints van chatlogs en mailberichten
- Bewaarde sms-berichten
- Schermafdrucken (via *print screen* of maak een foto)

Meer tips en uitleg over bewijsmateriaal is te vinden op www.internetssporen.nl.

Door naar de politie te stappen, werk je mee aan het aanpakken van criminaliteit op internet. Dat is belangrijk, want de politie kan dat niet alleen. Er staat zoveel informatie op internet dat het voor politie en justitie een onmogelijke taak is om alle informatie te filteren die belangrijk kan zijn. Als je dus iets tegenkomt waarvan je denkt dat het strafbaar is of wat niet door de beugel kan, meld dit dan! Zo help je mee aan het veilig(er) maken van cyberspace.

Meer informatie is te lezen op www.nederlandveilig.nl

Colofon

Verliefd op Internet is een uitgave van Digivaardig & Digibewust en stichting Mijn Kind Online, met medewerking van de politie. De brochure is ook te downloaden van www.mijnkindonline.nl/verliefdopinternet.

Copyright: Stichting Mijn Kind Online, Den Haag, juli 2010.

Coördinatie Martine Borgdorff, Remco Pijpers
Teksten Lotte Boot, Martine Borgdorff, Carla Desain, Solange Jacobsen, Justine Pardoën, Remco Pijpers

Vormgeving Carline Vrielink, Patrick Warkor, Robbert Slotman (De Ruimte Ontwerpers)
Foto's Hans de Bruijn, Rodney Kersten
Illustraties Nils Mühlenbruch, Arnoud van den Heuvel

Contact informatie@mijnkindonline.nl

Stichting Mijn Kind Online is een onafhankelijk expertisecentrum jeugd en media. De belangrijkste missie van Mijn Kind Online is het helpen van ouders, scholen en professionele opvoeders bij de internetopvoeding. Speerpunt van Mijn Kind Online is kwaliteit van digitale media voor kinderen. website: www.mijnkindonline.nl

Digivaardig & Digibewust is een programma van overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Doel is het aantal mensen dat niet of nauwelijks digitale vaardigheden heeft terug te brengen en het verantwoord en veilig gebruik van digitale middelen te stimuleren.
e-mail: info@digivaardigidigibewust.nl
website: www.mijndigitalewereld.nl

Andere recente brochures

- *Kinderen en online video (4-12 jaar)* en *Mijn puber op YouTube (13+)* (2010)
- *Kinderen en Internet 4 -8 jaar* en *Kinderen en Internet 9-12 jaar* (2010)
- *Mijn Kind mobiel* en *Mijn Puber mobiel* (2010)
- *Mijn Kind op Hyves* en *Mijn Puber op Hyves* (2009)